

127/1

Врло велики из дана у дан
Блеска о критици из дана у дан

Многобројни су књижевни рецензенти и приказивачи, шегови књижевних рубрика, критичари, који нису аутентични критичари. То су људи који су у ствари један виши ред читалаца; читаоци који налазе мање више прави пут при читању и при примању прочитаног. То су људи код којих, при читању, разумне и осећајне снаге ~~улазе~~ ^{улазе} мање више правилно, ~~нестим правцем ка некоем циљу~~, те тако ти читаоци доспевају до неке врсте Архимедове тачке у запажањима. Та тачка, већ према методи и стилу приказивача, постаје онда полазна или обртна тачка у једном напису оцењивачког реда. ~~критичарски анкетар~~

W
realizuju

Такве оцене не могу значити свестрани приказ дела. Писци таквих оцена виде тачно оно што виде, али дело у целини упознају само упроштено. Занимљива је једна на изглед парадоксна, а у ствари разумљива појава: да је аутентична критика, сем по изузетку, увек више интерпретација него пресуда; а неаутентична критика, сем по изузетку, увек више пресуда него интерпретација. Објашњења за то, бар неколика, при руци су. Критичар из дана у дан, или од броја до броја, има да „сврши“ с једним да би убрзо почео друго. Затим, приказивач који само упроштено види, суди не узимајући у обзир низ сведочанстава. Затим, реткост аутентичних уметничких творевина у низу књига и публикација, изазива код оцењивача, тако да кажемо, чулне варке. Најзад, најглавније: широки слојеви читалаца, ~~којима пре свега иде критика од броја до броја~~, ~~ти широки слојеви~~ траже критику која је лако разумљива и одмах убедљива; и, те широке слојеве, који више знају писце него књижевност, њих не занима расправа, него пресуда: не расправа о природи способности и неспособности неког писца онако како се оне у делу јављају, него књижевно-утакмички изгледи писца, и критичар у фигури утакмичког судије на терену.

Врло велики број оцењивача споменуте врсте, и при споменутим околностима, врше дужности критичара из дана у дан, и кроз праве стокве књижевности. Та књижевност, како смо рекли, само је понекад аутентична литература, баш као што су и оцењивачи само понекад аутентични критичари. Међутим, тај и такав посао, и на обе стране, мора да се врши и мора да се догађа. То је опште-просветни рад у

области књиге; рад који се збива у области књижевности по томе што је и он напор мисли и пера, и, главно, што је, у неку руку, спроводник од Књиге до Књиге.

Међу критичарима из дана у дан, и од књиге до књиге, има људи са доста лепим оцењивачким способностима, са израђеним књижевним стилом, понекад са доста обилним знањем, чак са неким цртама и опрезностима аутентичних критичара. Оно што тим оцењивачима обично недостаје, то је ~~јединство~~ јединство духа и личности; то јест, нису ти људи кроз, расно и нагонски људи од књиге. Недостаје у њима потреба и напор за сталним нивелисањем писца и човека, духа и карактера, према једној врло високој идеји о књижевности и књизи. Недостаје зато начело да, при оцењивању, ~~Трелативна~~ права ~~та не само аутор, него и критичар~~ Оцењивачи, ~~често~~ често сматрају да оцена треба ~~да~~ да крије претњу, евентуални, суспендовани ударац; и зато црпу свој материјал понајпре из супротности, из шокова, и то баш најжешћих, између оцењивача и оног што оцењује. Наводимо с тим у вези речи Гетеове из преписке са Шилером: „Ако се о написаном и урађеном не говори са симпатијом и са извесним партијским одушевљењем, остаће од свега онолико о коликом не вреди говорити. Расположење, радост, учешће у стварима, једино је реално, и оно што ће даље реалност изазивати.” Таква метода, наравно, тражи да рецензент са пуном активношћу свога духа и карактера чита књигу. По невољи, рецензенти читају врло често књигу само по морању, или из радозналости, и то радозналости нејасних извора; подмећу се дакле пасивно под књигу. Отуда њихове оцене испадају низ пригодних написа, случајно успешних или неуспелих, и отуда књижевни резултати тих написа, у колико их има, испадају нејединствени, разбијени, те значај њихов не може да напредује у органском порасту.

Обележје такве критике је пре свега у томе што је спољна и механичка. Механичка је зато што је спољна, а спољна је зато што расправља скоро искључиво повремене појаве, заблуде, конфликте, формуле, нејасности; задира због тога у локално и лично; а задрвши у то, то јест у гнездо шокова, губи из вида прави задатак оцено: да се делу извуче пројекција у области ~~књижевности~~ књижевности. ~~Сматра~~ Сматра главним послом оно што се назива: „ставити писца на своје место.” Дакле, не књигу, него пре свега писца! А ставити га на то „своје место”, где? Па разуме се, на терену утакмице, на тргу тањина. Тако се онда дешава да једно исто ауторско име — о делу се убрзо сасвим престане мислити и говорити — према разним оцењивачима и према „теренским” приликама, прска у најсупротнијим правцима, као лопта, као број у лутријском бућу. Занимљиво је да при оваквим појавама ~~често нема много одређене кривице~~ ~~б~~ до оних што оцењују.

У себи

Т. Критичар
уопште са не

Рецензент

није убав

Разлог је у једној општој заблуди: да људе који су само просветни радници, да њих, често и против њихове воље, *у широком* натежу и истежу у области чисте литературе.

Та заблуда иде уосталом кроз векове. Писци историја књижевности упорно остају у тој заблуди, и ако им она ствара огромне тешкоће. Ко се бавио изучавањем повести литературе, тај зна које серије згужваних имена вуку за собом те повести. То су имена којима у области праве књижевности нико не може да правилно одреди ни специју ни фамилију; док би у повести опште културе — рубрика: писменост — та имена имала прикладна места и категорије. Науке, егзактне, боље бране аутентичитет својих представника. Многобројни научни „изобретатељи“, са њиховим штампаним теоријама од мале вредности, или од само опште културне вредности, брисани су из науке. *Али* доспевају на неки начин са тим својим написима у литературу! Литература све то вуче, и пред тим невероватним наслагама радова мрси појмове у својим дисциплинама.

Критика о којој је овде реч, критика из дана у дан, критика спољна, рефлексна, механичка, носи скоро увек карактеристику ~~момента~~ у времена и карактеристику менталитета у некој књижевној републици, или у народу. Књижевне републике сваки час мењају шефове, заставе и уставе. Занимљивије је стога извући, летимично, наравно, извесна породична обележја оцењивача разних народа. Од два по способности слична критичара, Енглез има често далеко већи обим знања и књижевног искуства него Француз, али је тај обим у контури испрекидан и неправилан, што значи да јединство културних моћи има слабих места. Енглез ће далеко лакше од Француза ~~бујити~~ научно и литерарно, исторично и лично. Француз, ма коликог обима да му је спрема, више је истовешан ~~својој~~ у том опсегу, и зато сваке тачке у правилном односу према нечем средишњом. Француз има ~~своја~~ врло живо осећање за јединство, или разбијеност.

Рог ~~у~~ других људи, па и читавих књижевних и историјских периода; он гарантованије уопштава, јер јасније види везе класичног и модерног, научног и филозофског, субјективног и објективног. Енглез има наклоност да трага за особитим, врло личним, скоро тајанствено личним цртама писца. Француз више истражује обележја која значе исконско-човечко. Енглеска критика, отуда, испада понекад модернија, оригиналнија од француске, али с тим да енглески оцењивач залута у крајности, тамне строгости, или фиволности.

Тражећи нарочито оригинално и специјално у човеку и писцу, Енглез иде до индискретности до гоњења ~~својих~~ према своме објекту, ако се тај објект не да претражити и исповедити. Недавно умрли чувени биограф и критичар Стреч је тако радио живот и дело кардинала Манинга. Такође не-

давно умрли Франк Харис, критичар Шоа, сматрао је да за оцену дела апсолутно мора имати податке о сексуалној природи Шоовој, и нашао начина да њега, лукавог Шоа, натера да му пошаље два чудна, као под хипнозом написана писма. Француза, по правилу, не дохватају тако каприциозне или имажинативне идеје. Али има ~~своје врсте~~ застрађивања и у његовим мирним, рационалним методама. Међу разним разумима, у којима је Француз подједнако велики мајстор, има један, по француску малу и велику критику врло карактеристични разум, корозивни разум. Широки слојеви читаца врло воле дрску, уочљиву, на око апсолутну логику тог разума. Навешћемо једно место из Ренана. Ренан је, дакако, био врло велики писац, и никако није био критичар из дана у дан; али на неким местима у неким његовим књигама има обележја неаутентичне критичке мисли и методе, има аргументације врло корозивног разума. На једној страни (*Живот Исусов*) стоји: „Невероватно је да један човек, (*Јуда*.) који је благајник, и коме је јасно да би са смрћу учитеља изгубио то место, да би тај човек дао уносност свога посла за бедну суму од тридесет сребрника.” Публика је задовољна: ето се распаде у прах једно веровање! Међутим, тај овејани разум проблематичан је, ~~како се не може довести до краја~~ *Енгле*ског критичара привлаче не само особене, него још и мучне црте писца: ауторова робинсонска лутања по самом себи, његове муке око изнаставања ~~самога себе~~ *у васа* у току стварања и рада уопште. Француз воли готову и целу фигуру, ~~фигуру~~ *ментални* строј у пуном дејству.

У једном се врло слажу енглески и француски критичар *дале* критичари народа где критика врло високо стоји: ~~и кад су оцењивачи из дана у дан, почешће изненађују~~ *и кад су* озбиљним напором да изиђу из механике свога посла. При том, у једном смислу, Француз стоји далеко испод Енглеза: у тежњи за савлађивањем оних слабости у себи које ~~најтеже савлађује~~ *најтеже* ~~које су тако рећи органске у њему, а самим тим~~ *које су тако рећи органске у њему,* ~~да личност само не може елиминисати и постојати~~ *да личност само не може елиминисати и постојати* (Ни Енглез не савлађује те слабости лако, али их објави, и скоро учи свога читаоца како да на крају изврши потребно ~~субтрахирање~~ *својим утисцима* ~~Француз је, сем по изузетку, веома личан, често до самозаљубљености, до нарцисизма; пре ће се решити за неку врсту камуфлаже, него што ће окривити своју личност ма каквим признањем о њимеј~~ *Француз је, сем по изузетку, веома личан, често до самозаљубљености, до нарцисизма; пре ће се решити за неку врсту камуфлаже, него што ће окривити своју личност ма каквим признањем о њимеј* слабости.

Немачки критичари држе вероватно пред очима златне речи свог највећег критичара, једног од светски највећих критичара, Гетеа: „да су речи ствар добра, али не најбоља; да

напомена ~~Благајник~~ *Христов, то је само народија на аргумент.* ~~Затим, проблем тешких издаја не личи се испитивањем од неких забраних~~ *Затим, проблем тешких издаја не личи се испитивањем од неких забраних* ~~гестова, који само симболизују један реални постојећи однос - француски,~~ *гестова, који само симболизују један реални постојећи однос - француски,* *који су тешки*

Француски који расјеза.

свакогласно

Тој критичару.

~~осионост~~, баш у сфери механике свога посла и у сфери својих навика. Међу те навике долази ~~намерно и расно~~, нарочито следеће: замењивање књижевног познавања дела површно-читалачким и каванским познавањем; неразликовање између оцено писца и оцено књиге; методе критичара такве да критика у сваком случају испадне лични триумф критичарев; заузимање непријатељског става због евентуалних симптома којима дело ~~писца~~ осетљиво погађа у нечему оцењивача; упереност критике место претежно у област појмова, у област оних чулних слика које људи воле да подмећу под појмове; доста једнолика систематика критичких појмова; ~~у свакој~~ серија ~~једноликих~~ критичких термина; и т. д. Те навике, доследне по облику и гестима, широка публика ~~не примећује~~ почне убрајати у интелектуалне карактеристике оцењивача; а оцењивач, што је још кобније погрешно, почне да их сматра способностима својим, дакле пуноправним снагама у себи. Од тога момента дејствовање и дејство навика постаје још силовитије. Што даље, све горе. Што више таквих осилених навика у оцењивача, оцењивач све већа сила у очима, прво, широких слојева читалаца, па већине читалаца, па најзад и многих писаца — сила пред којом треба дрхтати као пред несрећом својом.* Што већи такав успех оцењивача, осиноост његових навика све више без контроле, све осинонија. Са бруталношћу својих навика иду такви ~~људи~~ често до садизма.

После напомена учињених овде у смислу оцена и оцењивача извесних категорија, можда је добро истаћи један конкретан и данашњи пример скоро идеално хуманог и високо културног оцењивачког рада, уједно ретко скромног рада. Тај оцењивач и критичар јесте Француз Е. Жалу, уосталом многим добро познати стални рецензент листа Nouvelles littéraires. Знање тога савесног читача и оцењивача расте из дана у дан огромно. Његов дар расте, кроз чудесан напор да оправда себе у свом позиву. Тај човек, између другог, има врсту феноменалног памћења, које му при писању сваке оцено враћа у сећање низ написаних оцена, ставља дакле једнако и ~~оцену~~ критичара пред своје проблеме. Стил и терминологија Жалуа, тако су ~~дефинитивно~~ поштено опрезни, да се, рекли бисмо, свака његова реч осврће за својим трагом и учинцима. Тај човек никад не изобличује, не срамоти; он ~~не~~ само да би испод одсеченог нашао и показао здраво, и зарадовао се томе. И сам творац, Жалу носи у себи умет-

*) Мало људи, на жалост, знају да постоји некако некако ~~није~~ неспрема, јер су у човеку извори енергија бескрајни. Све што се ради, може се опет и боље и боље радити. Ако пак ни боље рађено није добро рађено, може се заменити другим радом. Живот је кратак и тесан! — толико је много ова разновредно што човек може радити уредно, или узастопно.